

เป็นที่ยอมรับกันว่าในสมัยของพระเจ้าติโลกราช อาณาจักรลานนาไทย มีความเจริญสูงสุด ทั้งด้านการเมืองและด้านศาสนา ก็จะทำให้เห็นว่า ฐานะทางการเมืองของพระองค์ก็มีความมั่นคงอาณาเขตก็ขยายออกไปได้กว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ด้านศาสนาในรัชกาลของพระองค์มีวิเศษสำคัญเกิดขึ้น เช่น วิภพชาราม นอกจากนี้ยังทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งนับเป็นครั้งที่ 8 ของโลกด้วย อย่างไรก็ตามนับแต่สิ้นรัชกาลของพระองค์ กษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรลานนาไทยพระองค์ต่อ ๆ มาไม่ปรากฏว่าจะมีกษัตริย์พระองค์ใดแทนที่ความเป็น "ท้าวลานนา" ของพระองค์ได้ และแม้จะปรากฏว่าได้มีความพยายามที่จะฟื้นฟูอำนาจทางการเมืองให้กลับมาเหมือนสมัยของพระองค์ แต่ก็ไม่เป็นผล ดังนั้นในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์และประเมินผลของการจัดการปกครอง เพื่อกึ่งอำนาจสู่ศูนย์กลางของพระเจ้าติโลกราช การวิเคราะห์นี้จะศึกษาโดยอาศัยการพิจารณาจากโครงสร้างของระบบการเมืองการปกครอง โดยจะศึกษาในเรื่องของอำนาจ ผู้ใช้อำนาจ ที่มาหรือโครงสร้างของอำนาจตลอดจนขอบเขตอำนาจ จากการศึกษานี้จะทำให้เข้าใจได้ว่า เพราะเหตุใดฐานะและพระราชอำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์มังรายจึงมีอย่างสมบูรณ์เพียงชั่วสมัยพระเจ้าติโลกราชเท่านั้น

เนื่องจากการปกครองบ้านเมืองสมัยโบราณขณะที่สภาพทางสังคมไม่ซับซ้อน อำนาจในการปกครองจะจำกัดในวงแคบ คือ จะอยู่กับกษัตริย์และขุนนางเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาโครงสร้างของระบบการเมืองจะพิจารณาที่กลุ่มผู้ปกครองนี้เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามในบทที่ 1 ได้กล่าวถึงโครงสร้างของระบบการเมืองการปกครองไปบ้างแล้ว ดังนั้นในบทนี้จะเป็นการกล่าวในลักษณะสรุป เพื่อการวิเคราะห์เท่านั้น

โครงสร้างของอำนาจ

โครงสร้างหรือที่มาของอำนาจเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่าฐานะพระราชอำนาจหรืออำนาจของบุคคลนั้น ๆ จะมั่นคงหรือไม่เพียงใด

กษัตริย์

จากที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ พอจะสรุปถึงที่มาแห่งพระราชอำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์มั่งรายไค้ 2 ประการ คือ มาจากความชอบธรรม และพระปรีชาสามารถเฉพาะพระองค์

1. ความชอบธรรม

ทินพันธุ์ นาคะตะ ไค้ให้ความหมายของความชอบธรรมในการปกครองว่า เป็น เรื่องของความเชื่อหรือความคิดเห็น เกี่ยวกับการไค้มาซึ่งอำนาจการมีอำนาจ และการใช้อำนาจในการปกครองของฝ่ายปกครองหรือฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และขึ้นอยู่กับ การยอมรับหรือการมีความเชื่อฟังในข้ออ้างอันนั้นของฝ่ายรับการปกครอง และความชอบธรรมจะมีไค้ก็ต่อเมื่อ เกิดความเชื่อมั่นร่วมกันในเรื่องของสิทธิอันชอบธรรมที่จะปกครอง¹ ความชอบธรรมเป็นพื้นฐานของที่มาแห่งพระราชอำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์มั่งรายไค้ ในการปกครองนั้นถ้าประชาชนยอมรับว่าการขึ้นมามีอำนาจของกษัตริย์เป็นความถูกต้องชอบธรรมแล้ว จะมีผลทำให้ฐานะและพระราชอำนาจของกษัตริย์มั่นคงขึ้น ในคานการปกครองของประชาชนพลเมืองก็จะให้ความเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง ทำให้การปกครองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพบ้านเมือง เกิดความสงบสุข แต่ถากษัตริย์หรือผู้นำขาดความชอบธรรมในการปกครอง จะควยเหตุผลไค้ก็ตามจะส่งผลให้ เกิดความไม่มั่นคงในฐานะและพระราช-

¹ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ความชอบธรรมในการปกครอง : ปัญหาและความหวังของไทย", ในวารสารธรรมศาสตร์ 5 (ตุลาคม 2518-มกราคม 2519), หน้า 3.

อำนาจของกษัตริย์ จนบางครั้งไม่อาจจะดำรงฐานะอยู่ได้

กล่าวได้ว่าความชอบธรรมในการปกครองของกษัตริย์ราชวงศ์มังรายมาจากหลายทางควบกัน คือ ความชอบธรรมอันเนื่องมาจากการสืบสันตติวงศ์ ความชอบธรรมที่เกิดจากพุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนา และความชอบธรรมโดยอาศัยจารีตประเพณีและพิธีกรรม

ความชอบธรรมอันเนื่องมาจากการสืบสันตติวงศ์ ชุมชนในดินแดน- ลานนาไทยต่างยึดถือกันว่าลาวจิงกราช เป็นบรรพบุรุษของพวกตน ดังนั้นไม่ว่าผู้นำคนใดจะทำอะไรขึ้นมาก็มักจะอ้างว่าตนสืบสายมาจากลาวจิงกราช เพื่อให้การกระทำของตนนั้น เป็นที่ยอมรับ พระยามังรายก็เช่นกัน เมื่อจะทรงสถาปนาอาณาจักรลานนาไทย สิ่งที่พระองค์ทรงอ้างก็คือ ทรงอ้างว่าพระองค์ทรงสืบสายมาจากลาวจิงกราช เช่นกัน¹ และหลังจากที่ทรงสร้าง เชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรลานนาไทย ซึ่ง เท่ากับ เป็นการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ควบคู่กันคือราชวงศ์มังราย จะเห็นว่าตลอดระยะเวลา 200 ปีเศษ ก่อนที่พม่าจะเข้าปกครองอาณาจักรลานนาไทยโดยครั้งนั้น กษัตริย์ที่สืบสายมาจากพระยามังรายจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการปกครองตลอดมา จึงจะเห็นได้ชัดจากเหตุการณ์ตอนปลายราชวงศ์ เมื่อพระเมืองเกษเกล้าสวรรคต และไม่มีผู้สืบราชราชสมบัติคือ ขุนนางจึงไปเชิญพระไชยเชษฐาซึ่งเป็นพระราชนิกายของพระเมืองเกษเกล้าจากเมืองล้านช้างมาครองเชียงใหม่² และตลอดระยะเวลาที่ราชวงศ์มังรายปกครอง แม้ในบางรัชกาลขุนนางจะมีอำนาจมากมายหรือมีความพยายามที่จะสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ เช่นกรณีเจ้าแสนชาน และขุนนางผู้รั้งเมืองลำปางทั้ง 4 ในสมัยพระเจ้าศิโลกกราช แต่ก็ไม่ปรากฏเลยว่า การกระทำ-

¹ คำนานพื้นเมือง เชียงใหม่, หน้า 9.

² พระยาประชากิจกรจักร, พงสาวดารโยนก, หน้า 376-377.

ของขุนนางนั้นจะประสบความสำเร็จ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเพราะความแตกแยก
ในหมู่ขุนนาง ซึ่งทำให้มีการก่อกันอำนาจกันเองแล้ว การที่พระยามังรายทรง
เป็นที่ยอมรับและยึดถือก็น่าจะเป็นเหตุผลอีกประการ ที่ทำให้ขุนนางไม่คิดจะ
สถาปนาตนเอง เป็นกษัตริย์ และถึงแม้จะคิดจะทำคนส่วนใหญ่จะไม่ยอมรับ

นอกจากการสืบสันตติวงศ์แล้ว ความชอบธรรมยังเกิดจากการใช้
พุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนามาอธิบายด้วย ชาวลานนาไทยนั้น
นอกจากจะมีความเชื่อและยึดถือในลัทธิวิญญูณนิยม คือ การยึดถือในสิ่งเหนือ
ธรรมชาติ แล้วพุทธศาสนาก็เป็นอีกประการที่ได้รับการเผยแพร่ และเป็นสิ่งที่
ยอมรับในหมู่ประชาชน โดยการเผยแพร่ของพระสงฆ์ และโดยผ่านทางพระสงฆ์
นี้เอง ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ความคติทางพุทธศาสนาคงจะได้รับการถ่ายทอด
สู่ประชาชน ซึ่งน่าจะรวมถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับกษัตริย์ ด้วยคติของพุทธศาสนา
ดังกล่าวก็คือว่ากษัตริย์จะต้อง เป็นผู้ที่มีธรรม ตั้งอยู่ในธรรม กษัตริย์จะดำรงฐานะ
พระราชอำนาจอยู่ไต่หรือไม่นั้น ความเป็นผู้มีธรรมจะเป็นตัวกำหนดประการหนึ่ง
ด้วยเช่นกัน ธรรมเหล่านั้นคือ ทศพิธราชธรรม อปริหานิยธรรม สังคหวัตถุ
นอกจากนี้ยังรวมถึงการอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา ตลอดจนการตั้งอยู่ในศีล 5 ศีล 8
พงศาวดาร เมือง เงินยางหรือเมือง เชียงแสน กล่าวถึงพระยามังรายว่า ทรง

...ไฉนบ เคารพยังพระธาตุเจ้า, กระทำบุญให้ท่านมิได้ขาด
มิไค่ประมาณในศีล 5 ศีล 8 แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง บละยัง
ทศพิธราชธรรมเสียสักอัน...¹

พระยาอายุเองก็ทรงได้รับการกล่าวถึงว่าทรง "...เสวยเมืองชอบด้วยทศพิช-
ราชธรรม..."² ความชอบธรรมอันเนื่องมาจากคติความเชื่อของพุทธศาสนา
ปรากฏชัดในการขึ้นครองราชย์ของเจ้าท้าวลกหรือพระเจ้าติโลกราช แม้ว่า

¹ประชุมพงศาวดาร ภาค 61, หน้า 66.

²ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 41.

ไ้กราชสมบัติของพระองค์จะผิด ^{งานของคลองธรรม} แต่ขณะเดียวกันธรรมอีก-
เช่นกันที่อธิบายให้เห็นว่าการกระทำของพระองค์นั้น เป็นความถูกต้อง เป็นความ
ชอบธรรม นอกจากนี้ ความเชื่อในเรื่อง "กรรม" ก็ถูกนำมาอธิบายทำให้การ
ครองราชย์ของกษัตริย์เป็นความเหมาะสม เนื่องจากพุทธศาสนาอธิบายถึงความ
แตกต่างในฐานะความเป็นอยู่ของคนเราว่าเป็นเพราะ กรรมที่แต่ละคนกระทำมา
แต่ชาติปางก่อน ดังนั้นผู้ที่ เป็นกษัตริย์จึงถูกอธิบายว่าเป็นเพราะได้ทำกรรมดีมา
มากกว่าคนอื่น จึงสมควรและมีความชอบธรรมที่จะอยู่ในฐานะนั้น ๆ

ประการสุดท้าย ความชอบธรรมมีไ้ก็โดยอาศัยจารีตประเพณีและ-
พิธีกรรม สิ่งเหล่านี้เป็นข้ออ้างของกษัตริย์เพื่อแสดงถึงความชอบธรรม และ-
อย่างน้อยเพื่อประกันความมั่นคงในฐานะของกษัตริย์เอง เนื่องจากชาวลานนา
ไ้รับการอบรมสั่งสอนต่อ ๆ กันมาในเรื่องของความแตกต่างทางฐานะโดยเฉพาะ
ที่เกี่ยวกับกษัตริย์ โดยถือว่า กษัตริย์เป็นชนชั้นสูงที่ประชาชนไม่ควรทำ ^{ตน} เสมอ
คำสอนเหล่านี้ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เช่น ประเพณีกฎหมายเชียงใหม่ กล่าวถึง
ประเพณีเมืองว่า

... เชื่อสายพระยาไ้ให้เป็นพระยา เชื่อสายเสนาไ้ให้เป็นเสนา
เชื่อสายขุนไ้ให้เป็นขุน เชื่อสายข้าราชการไ้เป็นข้าราชการ
เชื่อสายไพร่ไ้เป็นไพร่ ทำอย่างนี้เรียกวารูประเพณีเมืองแล...¹

คำสอนพระยามังราย ก็บันทึกไว้ว่า

... เชื่อขุนก็ยังมีหลายนักเล่า บิไซเชื่อเจ้าก็อย่าหวังเป็นพระยา
บิไซเชื่อเสนาก็อย่าหวังเป็นอำมาตย์ บิไซเชื่อคนแกลวอาก็อย่าหวัง
เป็นขุนหาญ บิไซเชื่อนักการก็อย่าหวังเป็นเถาแกล...²

หรือ "...เป็นไพร่บ้านบควรรู้ค่านาย เป็นไพร่เมืองบควรรู้ค่าเจ้า..."³ เป็นต้น

¹ หวญ., บัญชีจ้างแปล เลขที่ 77 แผ่น 22 ประเพณีกฎหมายเชียงใหม่,
หน้า 8.

² คำสอนพระยามังราย, หน้า 21.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

คำสอนหรือโอวาทเหล่านี้ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดความไม่ดีกับผู้นั้น เช่น

... เป็นลูกหลานบ้านนาย , เป็ญวจับหายชู้ว่าเมียยัง
 ทุกขหมั้น เทียงยูนคีทางสุขุมมีแพร เป็นแกบย่าซุน
 เป็ญวเส็ญคุณโคโทส ไผบไผสุกรุณศก จักฉิกอาชฎากวานบ้าน
 จิงปากุกตานุปองไป ชะบุคไวยบคลาค, เป็นอามาคุเสนาบย่าพุระยาเจ้า
 ทานเลาไวจับหาย นมนบคายก็จักโคเป็นโทสใหญ่ เป็ญวโคเส็ญเงิน...¹

ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏเรื่อยมาจนสมัยพระเจ้าศรีโลกราช เมื่อเจ้าแสนชานคิก
 ชิงราชย์โดยเข้าไปอยู่ในพระโรงกำหมั้นโลกนคร ต้องผูกเกลี้ยกล่อมให้เจ้า-
 แสนชานออกมา โดยแสดงให้เห็นถึงความควรไม่ควรว่า "...เรานี้ใช่เชื่อ
 ท้าวพระยาจักเป็นพระยามัก... บัไซที่เราควรอยู่ไม่ควรแล..."²

นอกจากจารีตประเพณีดังกล่าวแล้ว พิธีกรรมก็เป็นอีกประการที่กษัตริย์
 ไซเพื่อแสดงถึงความชอบธรรมและเพื่อเป็นการเสริมสร้างบารมี เช่น พิธีราชา-
 ภิเษก หรือ การหยาคน้ำเวนเมือง จะเห็นว่า ความชอบธรรมประการหนึ่งที่
 พระยามังรายไซอ้าง เมื่อทรงรวมอาณาจักร คือ การอ้างว่าบรรพบุรุษของ
 พระองค์เป็นผู้เคียวที่ไ้รับพระราชทานพระราชพิธีมุทธาภิเษกจากลาวจิงกราช
 การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าศรีโลกราชก็เช่นกัน แม้วาพระเจ้าสามฝั่งแกนจะ
 ทรง "...เอาน้ำคนคันชีท่ามาหยาคเวนเมือง..."³ ให้แล้วก็ตามแต่เมื่อทรง
 ลายนวงแล้ว พระเจ้าศรีโลกราชก็ทรงประกอบพิธีราชาภิเษก เป็นครั้งที่สอง⁴
 พระราชพิธีราชาภิเษกนี้เป็นการย้ำถึงฐานะของกษัตริย์ นั้นเอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 49.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 327.

2. พระปรีชาสามารถเฉพาะของกษัตริย์

พระปรีชาสามารถเฉพาะของกษัตริย์แต่ละพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระปรีชาสามารถทางการรบ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของที่มาแห่งพระราชอำนาจ เจื่อนไซนี้เห็นชัดในสมัยพระยามังรายและสมัยพระเจ้าคิลิงเกราช สมญานามต่าง ๆ ที่ทรงได้รับไม่ว่าจะเป็น "เอกราชปราบลานนาไทย" หรือ "ท้าวลานนา" คำต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นก็เมื่อทรงแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถทางการรบของพระองค์จนเป็นที่ยอมรับของเพื่อนบ้าน เช่น สุโขทัย อโยธยา และแคว (ญวน) นับแต่พระปรีชาสามารถในการสถาปนาอาณาจักรลานนาไทยของพระยามังราย หรือการทำสงครามขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางของพระเจ้าคิลิงเกราช นั่นคือ พระปรีชาสามารถของกษัตริย์เป็นที่มาของพระราชอำนาจทรงที่ กษัตริย์สามารถใช้พระปรีชาสามารถนั้นในการแผ่ขยายพระราชอาณาเขตและรักษาสถานะภาพให้มั่นคงได้ นั่นเอง.

ที่กล่าวมานี้พอจะวิเคราะห์ให้เห็นได้ว่าโครงสร้างหรือที่มาแห่งพระราชอำนาจ โดยเฉพาะพระราชอำนาจที่ได้มาโดยอาศัยความชอบธรรมนั้น ไม่ใช่หลักประกันว่า ฐานะพระราชอำนาจของกษัตริย์จะดำรงอยู่ได้ตลอดไปและเสมอไป เพราะแม้ว่าขุนนางจะไม่ยกตนเอง เป็นกษัตริย์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า กษัตริย์จะทรงดำรงฐานะอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตอนปลายราชวงศ์เป็นคำคอบคอบอย่างดี กังจะเห็นว่า แม้ขุนนางจะไม่สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ แต่ก็มิมีบทบาทและอำนาจมากถึงกับสามารถแต่งตั้ง ถอดถอน หรือแม้แต่การปลงพระชนม์กษัตริย์ นอกจากนี้ในรัชกาลพระเจ้าคิลิงเกราชซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ทรงมีพระราชอำนาจมากที่สุดพระองค์หนึ่งของอาณาจักรลานนาไทย ก็ยังปรากฏว่า ในรัชกาลของพระองค์นั้นขุนนางก็มีความคิดและความพยายามที่จะสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ และจากพฤติกรรมนี้ยิ่งเป็นการแสดงว่า จารีตประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ไม่ได้มีอิทธิพลต่อชาวลานนาไทยทุกคน โดยเฉพาะต่อพวกขุนนาง พระปรีชาสามารถของกษัตริย์เท่านั้นที่จะเป็นเงื่อนไขประการสำคัญที่จะประกันความมั่นคงแห่งสถานะภาพ ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยของกษัตริย์เอง

จกธ

กล่าวโดยสรุปก็คือ พระราชอำนาจของกษัตริย์เชียงใหม่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น หรือไม่ได้เกิดขึ้นบนพื้นฐานที่มีระบบที่มั่นคงดีพอ โครงสร้างหรือที่มาของพระราชอำนาจของกษัตริย์นั้น ต่างมีเงื่อนไขในตัวเองทั้งสิ้น ดังนั้นฐานะและพระราชอำนาจของกษัตริย์จะมั่นคงหรือไม่เพียงใดนั้น พระปรีชาสามารถเฉพาะของกษัตริย์แต่ละพระองค์จะเป็นเงื่อนไขและเป็นตัวกำหนดที่สำคัญ

ขุนนาง*

เมื่อพิจารณาจากระบบการเมืองการปกครองแล้วจะพบว่า โครงสร้างหรือที่มาแห่งอำนาจของขุนนางนั้นเกิดจากการโคกครอบครองที่ดิน และการที่ขุนนางมีลักษณะ- สืบทอด

แม้ว่ากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะ "เจ้าแผ่นดิน" คือการที่ถือว่าที่ดินและทรัพย์สินในอาณาจักร เป็นของกษัตริย์แต่ผู้เดียว แต่ตามความเป็นจริงแล้วกษัตริย์จะทรงแบ่งปันที่ดินให้กับประชาชน ขุนนาง ตลอดจนพระราชวงศ์ครอบครองมากน้อยตามฐานะยศศักดิ์ ดังนั้นขุนนางที่มีตำแหน่งสูงก็จะโคกครอบครองที่ดินมากตามไปด้วย** การที่ขุนนางโคกครอบครองที่ดินที่เรียกว่า "ขุนกินนา" จะมีผลต่อฐานะอำนาจของขุนนางตรงที่การโคกครอบครองที่ดินนั้น รวมถึงการมีสิทธิอำนาจในการควบคุมผู้คนที่อยู่ในที่ดินนั้นด้วย ผู้คนเหล่านั้นจะเป็นฐานอำนาจของขุนนางทั้งด้านเศรษฐกิจและกำลังคน การที่ครอบครองผู้คนมาก ๆ นั้น เป็นปัจจัยประการสำคัญของที่มาแห่งอำนาจ กำลังคนของขุนนางนี้ นอกจากจะโคกจากการ "กินนา" แล้วยังโคกจากการทำสงครามคือ ทาสเชลยรวมทั้งโคกจากการที่ไพร่ลงมาเป็นทาสด้วย ความสำคัญของการโคกครอบครองกำลังคนนี้เห็นได้จาก

* โครงสร้างหรือที่มาแห่งอำนาจของขุนนางโคกแล้วในบทที่ 1 ในตอนนี้ จึงเป็นการกล่าวถึงเพื่อการวิเคราะห์เท่านั้น .

** แม้ว่าการครอบครองที่ดินจะเป็นเพียงการให้แค่ผลประโยชน์ และไม่ตกทอดถึงลูกหลาน คือเมื่อขุนนางนั้นตายที่ดินจะกลับเป็นของกษัตริย์ดั้งเดิม นอกจากว่าขุนนางนั้นจะมีลูกชายที่รับราชการมีฐานะยศศักดิ์เท่ากัน ลูกจึงจะโคกครองที่ดินนั้นต่อ .

กฎหมายที่: กันไฟรมีให้มาเป็นทาส (เพราะทาสเป็นสิทธิขาดของขุนนางแต่ไฟรมียังเป็น
คนของเมืองของอาณาจักร) เช่น การกำหนดประเภทของไฟรมีที่ไม่ให้ขุนรับเป็นข้า
หรือการกำหนดว่าถ้าไฟรมีเงินขุน 3 ปีแล้วจึงค่อยคิดคอก เป็นต้น นอกจากนี้เท่าที่
ปรากฏในกฎหมายยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะลดฐานะอำนาจของขุนนางโดยการ
ตัดทอนกำลังคนด้วยดังปรากฏในกฎหมายลานนาว่า ถ้าใครไปลักเมียพ่อค้าไซ้ซา 4 คน
ไปลักเมียผู้มียศไซ้ซา 8 คน ลักเมียขุนนางไซ้ซา 12 คน ลักเมียขุนนางผู้ใหญ่ไซ้ซา 30 คน
แต่ถ้าไปลักเมียท้าวพระยาทองไซ้ซา 40 คน^{1***} เป็นต้น

ในส่วนของผู้เจ้าเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วว่าเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์
ของดินแดนลานนาไทยมีลักษณะเป็นภูเขาสลับกับแม่น้ำทำให้ชุมชนต่าง ๆ อยู่กระจ่ายเป็น
กลุ่ม ๆ เป็นอิสระต่อกัน ประกอบกับการที่อำนาจของศูนย์กลางโดยเฉพาะทางค่าน
กำลังทหารมีจำกัดทำให้ต้องสร้างหรือสถาปนาเมืองที่จะรับช่วงอำนาจในการปกครองจาก
เมืองหลวงเพื่อจะปกครองดินแดนในอาณาจักรได้ทั่วถึง จากความจำเป็นนี้เองระบบ-
เมืองลูกหลวงจึงถูกนำมาใช้ และเป็นฐานอำนาจของผู้เจ้าเมืองที่จะกล่าวต่อไป
กล่าวโดยสรุปคือ โครงสร้างหรือที่มาแห่งอำนาจของผู้เจ้าเมืองมาจากความจำเป็นทาง
การเมืองเอง

นอกจากนี้ อำนาจของขุนนางยังเกิดจากการที่ขุนนางมีลักษณะของการสืบทอด
อำนาจปรากฏชัดในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อหมื่นโลจนครถูกเรียกเข้ามาช่วยราชการ
ในเมืองเชียงใหม่ ก็ให้ลูกชายคือ หมื่นแก้วครองเมืองลำปางแทน ในลักษณะเช่นนี้ทำให้
ขุนนางตระกูลนั้นสามารถสร้างสมอำนาจได้

¹กฎหมายลานนา, หน้า 6.

ท่านอาจารย์ประเสริฐ ณ นคร ได้ขยายเพิ่มเติมว่า "เนื่องจากการ-
เขียนหรือการใส่คำของลานนาไทยไม่ได้บัญญัติตายตัวเหมือนปัจจุบัน ดังนั้นที่ยกมานี้
อาจจะหมายความว่าอีกประการว่าให้ไซ้ "ลา" คือเงินเท่ากับราคาของ "ซา"
คือคน เช่นให้ไซ้ซา 4 คน ก็คือให้ไซ้เงินจำนวนเท่ากับราคาของซา 4 คน นั่นคืออาจจะ
เสียค่าปรับเป็นเงินหรือคนก็ได้" อย่างไรก็ตามในคำหนึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีความ
พยายามลดกำลังคนนั่นเอง .

จะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว โครงสร้างอำนาจของขุนนางมีความมั่นคง และมีระบบที่ตึกว่ากษัตริย์มาก การที่โครงสร้างอำนาจของขุนนางและกษัตริย์ออกมาในลักษณะเช่นนี้จะมีผลต่อการจัดการปกครองเพื่อตั้งอำนาจของพระเจ้าทีโลกราช

ขอบเขตและสถานะภาพของอำนาจ

แม้ว่ากษัตริย์จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครองแต่ในทางปฏิบัติแล้วกษัตริย์ทรงมอบหมายหน้าที่ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ให้กับขุนนางข้าราชการที่เรียกว่า "ต่างพระเนตรพระกรรณ" ทั้งด้านการพิจารณาตัดสินคดีความ การดูแลทุกข์สุขของราษฎร การเรียกเกณฑ์แรงงานและการทำศึกสงคราม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้มีบทบาทในการปกครองที่แท้จริง คือ ขุนนาง นั่นเอง

นอกจากนี้แม้ว่าพุทธศาสนาและแนวความคิดของพุทธศาสนาจะเป็นที่มาของพระราชอำนาจ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นตัวควบคุมทำให้พระราชอำนาจของกษัตริย์ถูกจำกัดลง กล่าวคือ การที่พุทธศาสนาเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้พระมหากษัตริย์ดำรงฐานะและพระราชอำนาจอยู่ได้ นอกจากจะมีผลให้กษัตริย์ต้องให้การอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนาแล้ว หลักธรรมของพุทธศาสนาก็เป็นสิ่งที่กษัตริย์ต้องถือปฏิบัติด้วย โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม¹

¹ทศพิธราชธรรมมี 10 ประการ คือ

ทาน	การให้ทาน
สัจ	การรักษาสัจ
บริจาค	การเสียสละเพื่อส่วนรวม
อหิง	การเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน
มทวิ	ความเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน
อทปปี	ความเป็นผู้มีจิตใจเยือกเย็นไม่เกียจคร้าน
อโกธ	ความเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่นไม่โกรธง่าย
อวิหิงสา	ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน
ขันติ	มีความอดทน
อโลภ	การไม่แย่งชิงเอาของทาน

ใน ทศพิธราชธรรมและหลักพุทธศาสนา, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดพิมพ์ถวาย สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในงานฉลองพระชนมายุครบ 60 ปี, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 17.

นั่นคือ ธรรมเนียม กลายเป็นสิ่งที่ควบคุมและกำหนดแนวทางการปฏิบัติตนของกษัตริย์ทำให้ชอบเชกพระราชอำนาจต้องถูกจำกัดลง

ในส่วนของผู้เจ้าเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วว่าจากความจำเป็นทางการเมืองทำให้เกิดระบบเมืองลูกหลวงขึ้น เมืองลูกหลวงนี้กษัตริย์จะให้พระโอรสหรือพระราชวงศ์ไปครองในลักษณะของการกระจายอำนาจกล่าวคือ เจ้าเมืองจะมีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองเมืองของตน ตลอดจนเมืองบริวารทำให้เมืองเหล่านั้นเป็นเมืองที่ปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นในการชิงราชย์หรือการขบถที่เกิดขึ้นกำลังของเจ้าเมืองผู้กระทำการก็คือไพร่พลเมืองของเจ้าเมืองผู้นั้นนั่นเอง นอกจากนี้เมืองหลวงหรือศูนย์กลางเองก็ไม่มีมาตรการที่รัดกุม เพื่อควบคุมเมืองลูกหลวงตลอดจนเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักร สิ่งที่พอจะแสดงให้เห็นว่าเมืองต่าง ๆ นั้นยอมรับในอำนาจของศูนย์กลาง เช่น

1. เวลาเกิดศึกสงครามเมืองลูกหลวงและเมืองต่าง ๆ มีหน้าที่เกณฑ์คนมาช่วยเมืองหลวง
2. การลงมาเฝ้ากษัตริย์ก็เป็นอีกประการ พฤติกรรมนี้เข้าใจว่าต้องกระทำทุกปี เช่น เจ้าพระยาไชยสงครามจะลงมาเฝ้าพระยามังรายตั้งแต่เดือน 4 เพ็ญ จนถึงเดือน 8 เพ็ญ จึงเสด็จกลับเชียงใหม่ "จำเรียมานฉันนี้ชูป" ¹ คำานพระชาตุเมืองยองก็กล่าวว่า เมื่อถึงขวปีขึ้นศักราชใหม่เจ้าเมืองยองจะแต่งให้ขุนนาง ตลอดจนช่างรำหอกรำคาวลงไปรำถวายเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นประจำทุกปี ²
3. การส่งส่วยต่อเมืองหลวงก็เป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการยอมรับอำนาจของศูนย์กลางหรือเป็นการแสดงว่าอยู่ในขอบเขตสีมาของเมืองนั้น อาณาจักรนั้น คำสอนพระยามังรายกล่าวว่า "ใครเป็นคนแดนเมืองหือไคส่วยซอน" ¹

¹ คำานพื้นที่เมืองเชียงใหม่, หน้า 33.

² หวญ., มติชี้แจงแปล เลขที่ 71 หน้า 21 คำานพระชาตุเมืองยอง, หน้า 46.

³ คำสอนพระยามังราย, หน้า 10.

คำกล่าวนี้สันนิษฐานว่า นอกจากจะหมายถึงความรับผิดชอบของราษฎรที่มีต่อเมืองของตนแล้ว อาจจะเป็นได้ว่า เมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรเองก็ต้องส่งส่วยคอกษัตริย์ด้วยเช่นกัน พงศาวดารเมืองพะเยา บันทึกว่า "...เมืองเชินก็ได้มาเอาส่วยไว้ในเวียงกุมกามเมืองพิงค์ทุกเมื่อ..."¹

4. การลงมาทำงานให้เมืองหลวงก็เป็นอีกประการหนึ่ง พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเชียงแสนกล่าวว่า เมื่อพระยามังรายทรงรวบรวมดินแดนนั้นเมื่อได้เมืองไตแล้วก็โปรดให้เสนาอำมาตย์ของพระองค์ไปครอง และเมืองเหล่านั้นต้อง "...แต่งคนมาเอาการ เมืองในเมืองเชียงรายสิ้นทุกเมือง..."²

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า บรรดาเมืองเหล่านั้นจะปฏิบัติเสมอไป การเกณฑ์คนมาช่วยเวลาเกิดศึกสงครามเท่าที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารเมืองที่เกณฑ์คนมาช่วยมักจะเป็นเมืองที่ตัวเจ้าเมืองมีความสัมพันธ์อันดีกับกษัตริย์ การลงมาเฝ้าก็เช่นกันออกจะเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล คือขึ้นอยู่กับความผูกพัน ความจงรักภักดี ตลอดจนความเกรงในพระบารมีมากกว่า ดังจะเห็นว่า ขณะที่เจ้าพระยาไชยสงครามลงมาเฝ้าพระยามังรายเป็นประจำทุกปี แต่เจ้าขุนเครือซึ่งก็เป็นพระโอรสเช่นกันแต่กลับมิได้ลงมาเฝ้า การส่งส่วยคอกเมืองหลวงก็เช่นกันไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงการที่เมืองต่าง ๆ ส่งส่วยเข้าเมืองหลวงเลย และท้ายสุดคือการลงมาทำงานให้เมืองหลวงบางครั้งก็ถูกละเลย เช่น เมืองเชิน ขณะที่มังคুমมังเคียนปกครองก็ลงมาทำการดี แต่พอเจ้านำทวมครอง "...ชาวเชินเลยได้มาทำการยังเมืองพิงค์เชียงกุมกาม..."³

¹ พระราชวิสุทธิโสภณ, พงศาวดารเมืองพะเยา..., หน้า 108.

² ประชุมพงศาวดารภาค 61, หน้า 133.

³ พระราชวิสุทธิโสภณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

กล่าวโดยสรุปก็คือ จากความจำเป็นทางการเมืองการปกครองทำให้เมือง-
หลวงหรือกษัตริย์ต้องสร้างเมืองที่จะรับช่วงอำนาจในการปกครองในลักษณะของการ
กระจายอำนาจ ซึ่งมีผลให้เมืองเหล่านั้นมีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองในขอบเขต
ของตน ดังนั้นเจ้าเมืองต่าง ๆ จึงมีขอบเขตและมีสถานะภาพที่มั่นคงมาก สภาพเช่นนี้
ดำเนินอยู่ตลอดมาจนสมัยพระเจ้าติโลกราช

ผลของการตั้งอำนาจศูนย์กลาง

กล่าวได้ว่า การจัดการปกครองเพื่อตั้งอำนาจศูนย์กลางของพระเจ้าติโลกราช
นั้น ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งทีเดียว ดังปรากฏว่า ในรัชกาลของพระองค์นั้น
อาณาเขตของอาณาจักรล้านนาไทยกว้างขวางกว่าทุกสมัยที่ผ่านมา กล่าวคือ

ทิศเหนือ	จรด	ยูนนานของจีน
ทิศใต้	"	เมืองกำแพงเพชร
ทิศตะวันออก	"	ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง
ทิศตะวันตก	"	พม่า

พระเจ้าติโลกราชเองก็ทรงเป็นที่ยอมรับว่าทรงพระปรีชาสามารถ สมญานาม
"ท้าวล้านนา" สื่อความหมายที่แสดงถึงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากระบบโครงสร้างทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น
ควบคู่ไปกับวิธีการจัดการปกครองเพื่อตั้งอำนาจของพระองค์แล้ว จะพบว่า วิธีการของ
พระองค์นั้นมีลักษณะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ กล่าวคือ การที่ทรงโยกย้ายสืบเปลี่ยน
เจ้าเมืองตลอดเวลานอกจากเพื่อความเหมาะสม เช่น การย้ายท้าวซากานจากเมือง
น่านมาครองเมืองเชียงรายก็เพื่ออยู่ติดกับแกว¹ ขณะเดียวกันการกระทำนี้ก็จะ
อธิบายได้ประการหนึ่งว่า เพื่อเป็นการเปิดโอกาสมิให้ขุนนางสามารถสังสมหรือสร้าง
ฐานอำนาจ และถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็นับว่าวิธีการของพระองค์เช่นนี้ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาเลย
ทั้งนี้เพราะ อำนาจของเจ้าเมืองไม่ได้อยู่ที่การปกครองเมืองใดนาน ๆ แต่อำนาจ-
ของเจ้าเมืองเกิดเพราะระบบการเมืองการปกครองที่ว่า เจ้าเมืองมีอำนาจอย่าง-
สมบูรณ์เต็มที่ในขอบเขตของตน ดังนั้น ไม่ว่าเจ้าเมืองจะโยกย้ายไปอยู่ที่ใดก็ตาม

¹หวด., หนุมพงสาวดาร เลขที่ 001.2/29 พงสาวดารเมืองน่าน, หน้า 5/3.

อำนาจ เช่นนั้นก็ยังคงอยู่ การโยกย้ายสับเปลี่ยนจึงไม่มีผลในการลบหมาทอำนาจของเจ้าเมืองแต่ประการใด แต่การที่ตลอดสมัยของพระองค์แทบจะไม่มีปัญหาการท้าทายอำนาจนั้น สันนิษฐานว่า เพราะพระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์จนเป็นที่ยอมรับนั่นเอง

นอกจากนี้ วิธีการที่พระองค์ทรงใช้กันในตัวของมันเองก็เป็นปัญหาซึ่งมีผลต่อการเมืองกล่าวคือ การที่ทรงใช้มาตรการอย่างเด็ดขาดในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากขุนนางโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การป้องกันปัญหาการขบถด้วยการประหารชีวิต เช่นการประหารหมื่นโลกนครเจ้าเมืองเซลิยง หมื่นคังนครผู้มีฐานะเป็นอาของพระเจ้า-ติโลกราช และเป็นผู้ที่จัดการเจ้าแสนขานที่คิดสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ได้ และจากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้หมื่นโลกนครต้องเข้ามาอยู่เชียงใหม่พร้อม ๆ กับอำนาจที่มากมายจากอาญาสิทธิ 4 ประการ ดังกล่าวแล้ว และต่อมาพระเจ้าติโลกราชโปรดให้ไปครองเมืองเซลิยง ซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองหน้าด่านกันทัพอยุธยาที่สำคัญ จากรฐานะอำนาจและความสำคัญของหมื่นคังนครนี้เองเป็นไปได้ว่า ทำให้พระเจ้าติโลกราชทรงระแวงพระทัยว่าหมื่นคังนครจะคิดขบถ ดังนั้นจึงโปรดให้หมื่นโลกนครเข้าเฝ้าแล้วทรงกำจัดเสีย ความระแวงพระทัยและความคิดที่จะกำจัดหมื่นคังนครของพระเจ้าติโลกราชปรากฏในลิลิตยวนพ่าย ตั้งแต่บทที่ 108 ถึงบทที่ 128 ซึ่งจะยกมาเป็นตัวอย่างเฉพาะบางบทคือ

บงกควรชาผู้ก่อ	การภัก ตินา
หมายหมื่นนครมี	ชื่อพร้อม
เหนหาพันแหลมหลัก	ไกรกว่า ทนนา
ไทเทศทุกขุนอม	นอบกลัว
ขุนลาวลัควาไน	ใจเท็จ
รงกยจ เกรงทวอวยยว	ทนหนา
บมิโทษโคเท็จ	ทำคอง คยตนา
คิโครชาชายู	ชอบชาญ
ครันกรุงลาวรูเลห	ลวงเขา ไสนา
บักมัญชาวมถือ	ดองควย

* สมีนโคครคร สมีนคังนคร มห. สมีนโคครลาวลัควาไน เป็นบุตรของอโศกที่ ๒

แปรปรามว่าเราอย่า
มาจึงเอาใจหมวย

พนนแปร ความลอย
เมืองใด 1

การประหารหมื่นโลกันทรเจ้าเมืองเซียงครั้งนี้ทำความโกรธแค้นให้กับ
ภรรยาของหมื่นโลกันทรและชาวเมืองมาก จึงพากันหลบไปเข้ากับอยุธยา ปรากฏใน
ลิลิตยวนพ่าย ความว่า

บัดนั้นเซียงขึ้นเส้า	ศรีสาว แลนา
นางหมื่นนลเมืองสวน	ทอกัน
พลเมืองทั้งเมืองชาว	เซียงใหม่ นันนา
ประจากเจ็บพวงหวี	หว่าแค
นางเมืองคิโคครทวย	พลเมือง
บิโครแลเลงชยง	ใหม่ผอย
ปองไปพึ่งจอมเรื่อง	ไกลกว่า นันนา
นางจึงจักพร้อมถอย	ถองจง ²

เหตุการณ์ครั้งนี้ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ บันทึกไว้ว่า "...ศักราช 836
มะเมียศก (พ.ศ. 2017) เสด็จไปเอาเมืองเซียง..."³ พงศาวดารโยนกบันทึกว่า
"...ลศักราช 836 ปีมะเมีย ฉศก หมื่นคงบู๊กินเมืองเซียงขึ้นถึงแก่กรรม...ในปีเดียวกัน
นั้น พระยาหลวงสุโขไทยยกพลศึกเข้ามาตีปล้นเอาเมืองเซียงขึ้นได้..."⁴

¹ กรมศิลปากร, ลิลิตยวนพ่าย, พิมพ์ครั้งที่ 4, (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 35-38. (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน).

² เรื่องเดียวกัน.

³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ ใน ประชุม-พงศาวดารภาค 1, หน้า 138.

⁴ พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 340.

กรณีหมิ่นมาและท้าวบุญเรืองก็เช่นกัน หมิ่นมาถูกตั้งข้อสงสัยเพราะไม่เชื่อ
 ทอพระเจ้าติโลกราช ส่วนท้าวบุญเรืองราชโอรสก็ถูกท้าวหอมุขพระเจ้าสนมใส่ความเช่นกัน¹
 ซึ่งพระเจ้าติโลกราชไม่ได้ทรงสอบสวนข้อเท็จจริงทรงประหารชีวิตหมด การที่ทรง-
 ป้องกันการชดชวยการไต่ประหารขุนนางโดยไม่สอบสวน เช่นนี้มีผลเสียแก่พระองค์เอง
 และอาณาจักรกล่าวคือ ทำให้กำลังของอาณาจักรอ่อนแอและถูกรุกรานจากภายนอก
 ใต้ง่าย จึงจะเห็นว่า เมื่อทรงประหารหมิ่นโลกนครเจ้าเมืองเขลียงแล้วก็ไปครีให้
 หมิ่นแคว้นมาครองแทน และในปีเดียวกันนั้นอยุธยาเข้ามาตีเอาเมืองเขลียงคืนและฆ่า-
 หมิ่นแคว้น² นอกจากนี้ยังทำให้อาณาจักรล้านนาไทยของชาวกำลังทหารที่มีความสามารถ
 ชดชวยเพราะ ทั้งหมิ่นโลกนครและท้าวบุญเรืองค่างเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นกำลังสำคัญ
 ในการทำศึกสงคราม ดังนั้นอาจเป็นได้ว่า การที่อาณาจักรล้านนาไทยยอมสงบศึกกับ-
 อาณาจักรอยุธยาในปี พ.ศ. 2018 นั้น การตายของหมิ่นโลกนครและท้าวบุญเรืองอาจจะ
 เป็นเหตุผลประการหนึ่ง

ด้านขุนนางในเมืองเชียงใหม่ นั้น เนื่องจากไม่ปรากฏว่าพระเจ้าติโลกราช
 ทรงจัดการปกครองเพื่อลดบทบาทอำนาจอย่างใด จึงสันนิษฐานว่าอำนาจหน้าที่ของ-
 ขุนนางในเชียงใหม่คงจะเป็นต้งเดิม แต่ที่ไม่เกิดปัญหาใดก็เพราะพระปรีชาสามารถของ
 กษัตริย์เอง

กล่าวโดยสรุปก็คือ ความพยายามดึงอำนาจสู่ศูนย์กลางของพระเจ้าติโลกราช
 ประสบความสำเร็จเพียงสมัยของพระองค์เท่านั้นเพราะ การจัดการปกครองของ-
 พระองค์มิได้ทรงกระทำที่พื้นฐานของระบบการปกครอง คือ การจัดการปกครองนี้มิได้
 ทำลายระบบโครงสร้างเดิม ขุนนางมีอำนาจเช่นใดก็ยังคงเป็นเช่นนั้น แต่การที่ทรง
 ประสบความสำเร็จเพราะพระปรีชาสามารถของพระองค์ทั้งด้านการรบและการดำเนิน
 นโยบาย ซึ่งเป็นบุคคลิกภาพและเป็นคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ ดังนั้นเมื่อพระเจ้า-
 ติโลกราชสวรรคต กษัตริย์พระองค์ต่อ ๆ มาไม่ทรงมีพระปรีชาสามารถเท่าขุนนาง

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 63.

²พระยาประชาธิปไตยจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 340-341.

จึงกลับขึ้นมาใช้อำนาจและแสดงบทบาทเช่นเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือบทบาทในการสถาปนาภคัตริย์ กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาผู้สืบราชสมบัติเมื่อใดขุนนางก็จะพยายามยกบุคคลที่ตนสนับสนุนขึ้นเป็นภคัตริย์ เพราะจะหมายถึงการมีอำนาจของตนด้วย เช่น เมื่อพระเมืองเกษเกล้าถูกปลงพระชนม์ ขุนนางต่างก็จะยกผู้ที่ตนสนับสนุนเป็นภคัตริย์ เช่น บางกลุ่มจะไปเชิญพระยาเพชรบุรีใหม่ครอง บางกลุ่มก็สนับสนุนเจ้าเมืองนาย และท้ายสุดคือกลุ่มที่สนับสนุนพระไชยเชษฐาแห่งล้านช้าง¹ และจากปัญหานี้เองทำให้แต่ละกลุ่มต่างรบราฆ่าฟันกัน² อันเป็นสาเหตุให้กำลังทหารของอาณาจักรอ่อนแอลงทุกที จนในที่สุดก็ต้องตกเป็นของพม่า.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 72.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 72-73.

บทสรุป

จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ พบว่าในสมัยพระเจ้าติโลกราชได้มีความพยายามที่จะจัดการปกครองเพื่อสหภาพและอำนาจของขุนนาง ดังนั้นจึงน่าสนใจที่จะศึกษาว่าเพราะเหตุใดหรือไม่มีปัจจัยอะไรที่ทำให้พระเจ้าติโลกราชทรงจัดการปกครอง ด้วยวิธีการเช่นใด และได้ผลเพียงใดหรือไม่ เพื่อจะตอบคำถามนี้การศึกษาถึงรูปแบบหรือลักษณะของระบบการปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในทางทฤษฎีแล้วแม้ว่ากษัตริย์จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครอง แต่จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เราพบว่า นับแต่รัชกาลพระยาคำฟูเรื่อยมาขุนนางมีบทบาทและอำนาจมากทั้งในระบบการเมืองการปกครองและในองค์กรระเทศกษัตริย์ โดยเฉพาะในองค์พระมหากษัตริย์ก็หลังสมัยพระเจ้าแสนภูเรื่อยมาขุนนางมีบทบาทถึงกับเป็นผู้อภิเษกพระโอรสขึ้นเป็นกษัตริย์ การที่ขุนนางโดยเฉพาะขุนนางเมืองเชียงใหม่มีบทบาทและอำนาจมากเช่นนี้มีปัจจัยต่างๆ เช่น ปัญหาในการสืบราชสมบัติ เนื่องจากอาณาจักรล้านนาไทยไม่มีวิธีการที่รัดกุมพอในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ ดังนั้นเมื่อกษัตริย์สวรรคตลงปัญหาการชิงราชจึงเกิดขึ้น ทั้งนี้เมื่อโอรสองค์ใดได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนให้ครองราชย์เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วจึงขอความเห็นความชอบด้วยการพระราชทานยศศักดิ์ให้ขุนนางผู้นั้น นอกจากนี้การขึ้นครองราชสมบัติตลอดจนการครองเมืองขณะยังทรงพระเยาว์ก็เป็นการเปิดโอกาสให้ขุนนางเข้ามามีบทบาทในการปกครองด้วยเช่นกัน นอกจากปัญหาการสืบราชสมบัติจะเปิดโอกาสให้ขุนนางเข้าไปมีบทบาทในแง่พระมหากษัตริย์แล้วพื้นฐานที่มาแห่งอำนาจของขุนนางตลอดจนระบบการปกครองก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ขุนนางมีบทบาทและอำนาจเช่นกัน กล่าวคือ การปกครองโดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่ขุนนางจะทำหน้าที่ตามที่กษัตริย์จะทรงมอบหมายให้ แต่ในทางปฏิบัติแล้วขุนนางจะทำหน้าที่ทุกอย่างในลักษณะก้ำพระเนตรพระกรรณ ทั้งการเรียกเกณฑ์กำลังคน การเก็บภาษีอากร การตัดสินคดีความ ฯ ทั้งนี้กษัตริย์จะขอความเห็นด้วยการให้ทรงพัฒนาที่เรียกว่า

" ขุนภินนา " การไต่ครองพัฒนานั้นหมายถึงการไต่คุมคนที่อยู่ในพัฒนานั้นๆด้วย ทั้งนี้ พัฒนาจึงเป็นเสมือนฐานอำนาจของขุนนางทั้งทางเศรษฐกิจและกำลังคน นอกจากนี้การที่ ตระกูลขุนนางเองมีลักษณะเป็นการสืบทอดกตลอกจนท้าวมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกษัตริย์ สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นปัจจัยให้ขุนนางเมืองเชียงใหม่สามารถสร้างเสริมอำนาจและทวีบทบาทมากขึ้น ประกอบกับกษัตริย์เชียงใหม่มีวิธีการที่รัดกุมในการควบคุมขุนนาง ทั้งนี้ขุนนาง จึงทวีอำนาจและบทบาทมากขึ้น จนในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนขุนนางซึ่งเป็นผู้ที่รับใช้ใกล้ชิด ได้ร่วมมือกับเจ้าท้าวตกพระโอรสก่อการขับตั้งราชสมบัติให้สุก

นอกจากขุนนางเมืองเชียงใหม่แล้ว เจ้าเมืองต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าเมือง ลูทหลวงซึ่งเจ้าเมืองคือพระโอรสของกษัตริย์ก็ยังมีปัญหาซึ่งกระทบกระเทือนต่อฐานะพระราช อำนาจของกษัตริย์เช่นกัน ทั้งนี้ระบบการ เมืองการปกครองของอาณาจักรล้านนาไทยเอง เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เจ้าเมืองเหล่านี้มีอำนาจ กล่าวคือ เมื่ออาณาเขตขยายออกไปศูนย์กลาง ไม่สามารถปกครองได้ทั้งถึงจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเมืองที่จะรับช่วงอำนาจจากศูนย์กลาง เพื่อปกครองดินแดนในอาณาจักร เมืองลูทหลวงนี้จะมี ความพร้อมและความสมบูรณ์ในตัวเอง เจ้าเมืองมีอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง และเนื่องจากศูนย์กลางเองไม่มีวิธีการที่รัดกุม ที่จะควบคุมเมืองลูทหลวงได้ ความผูกพันระหว่างเมืองหลวงและเมืองผลและเมืองลูทหลวง ก็มีลักษณะเป็นเรื่องระหว่างบุคคล ทั้งนี้เมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ความผูกพันนั้นก็หมดไป ประกอบกับความไม่รัดกุมในการกำหนดกษัตริย์ ราชสมบัติ ทั้งนี้เมื่อเมืองลูทหลวงเองมีความพร้อม และเจ้าเมืองมีความสามารถปัญหาการทำหายอำนาจจากเมืองลูทหลวงก็เกิดขึ้น

สภาพการเมืองเช่นนี้ทำให้นายกษัตริย์มาจนเมื่อพระเจ้าทีโลกราชขึ้นครองราช^๔ ในรัชกาล ของพระองค์นั้นนอกจากปัญหาภายในแล้วปัญหานอกคือการขยายอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยา ก็เป็นปัญหาซึ่งกระทบกระเทือนต่อฐานะและพระราชอำนาจของพระองค์ ทั้งนี้หลังจากที่ทรงเสริม สร้างฐานะของพระองค์จนมั่นคงในระกัษหนึ่งแล้วจึงทรงจัดการปกครองเพื่อลดบทบาทและอำนาจของ ขุนนาง อย่างไรก็ตามวิธีการของพระองค์นั้นมีลักษณะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและเป็นการแก้ ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่การที่ทรงประสบความสำเร็จนั้นเป็นเพราะพระปรีชาสามารถของพระองค์เอง เมื่อพระราชอำนาจของกษัตริย์ถูกกำหนดโดยพระปรีชาสามารถของกษัตริย์ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ทั้งนี้เมื่อพระเจ้าทีโลกราชสวรรคตลงและกษัตริย์องค์ต่อมาไม่สามารถทำขุนนางจึงกลับมา มีอำนาจ และบทบาทก็งกิม